

Sanomalehti Pohjalaisen sanomalehtiyltiopiston artikkelisarja, kevät 2006

TERVA, TEKNIikka JA TERVEYS **Vaasalaista yrittäjyyttä ennen, nyt ja tulevaisuudessa**

Professori Ilkka Virtanen
Vaasan yliopisto

TULEVAISUUSKUVAT YRITTÄJYYTTÄ LUOTSAAMASSA

Motto:

*Ihmisellä on eilen, tänään,
ihmisellä on huomenna,
hiirivaari mietiskeli.
Syveni ryppy otsassa.*

*Ihmisellä on kaikki ajat,
hiirellä **nyt**, siis ahtaat rajat.
Mutta – ja tässä vaari empi:
Onkohan ihminen onnellisempi?*

(Tuula Korolainen: Kuono kohti tähteä,
Finlandia Junior -voittaja 2005)

Ajan kolme ulottuvuutta

Lastenkirjailija Tuula Korolaisen Aika-runossaan esittämällä näkemyksellä ihmisen kyvystä jäsentää aika kolmiulotteisesti menneisyyteen (eilen), nykyhetkeen (tänään) ja tulevaisuuteen (huomenna) on vanhat filosofiset perinteet. Turun Akatemian ensimmäinen käytännöllisen filosofian professori Mikael Wexionius esitti v. 1642 väitöskirjassaan De Prudentia (Viisaudesta), että inhimillinen viisaus muodostuu kolmesta eri kyvystä. Nämä ovat muisti, jolla tarkastellaan mennyttä, ymmärrys, jolla tarkastellaan nykyhetkeä sekä huolenpito (nykykielellä ennalta näkeminen, ennakointi), jolla tarkastellaan tulevaa.

Menneisyys on jo toteutunut, sitä ei voi muuttaa, joten siitä ei voi myöskään aidosti kantaa huolta. Siitä voi kuitenkin ottaa oppia. Tulevaisuus taas on vielä avoin, sisältäen lukuisia vaihtoehtoisia mahdollisuuksia (myös uhkia). Näistä vain osa toteutuu. Tulevaisuus on siten eri tavalla todellinen kuin menneisyys tai nykyisyys. Tulevaisuuden mahdollisiin todellisuuksiin liittyy toiveita ja pelkoja, valinnoillamme ja teoillamme on vaikutusta siihen, mikä tulevaisuuden mahdollisista todellisuuksista toteutuu.

Yrittäminen ja yritystoiminta omaavat inhimillisinä toimintoina nämä ajan kolme ulottuvuutta. Tarkastellaanpa esimerkkinä viimeisen kuukauden aikana runsaasti keskustelua herättänyttä tapaus UPM:ää. Suuren metsäteollisuusyrityksen ilmoitus yhden kokonaisen tehtaan ja useiden paperikoneiden toiminnan lopettamisesta ja näiden toimenpiteiden aiheuttamasta 3000 työntekijän irtisanomisesta oli rajuudessaan yllättävä. Uutisen perusteella voisi helposti päätellä, että yritys on ajautunut todella pahaan kriisiin. Näin ei kuitenkaan asianlaita ole. Yritys on jatkuvasti tehnyt positiivista tulosta. Mutta ei riittävän hyvää tulosta, jotta se voisi olla vakuuttunut pääomasijoittajiensa kiinnostuksen säilymisestä yrityksessä. Syynä on menneisyyden painolasti: tuotantokoneisto on osin vanhentunutta, liian pientä kapasiteetiltaan tai

tuottaa paperilaatua, joista on ylitarjontaa maailmanmarkkinoilla. Yrityksen saneeraus päätös tähtää tästä painolastista vapautumiseen. Päätös vaikuttaakin yrityksen tulevaisuuden kannalta lupaavalta, ainakin pääomamarkkinoiden kriteerein mitattuna, sillä yritys palkittiin huomattavasti kurssin nousuun eri pörsseissä. Toteutui yksi rahoitusoppialan pääteorioista, yrityksen arvonmäärityksen perustana ovat odotukset sen kyvystä tuottaa tulosta tulevaisuudessa.

Edellä kuvattu ei ole vierasta vaasalaisillekaan. Täältä on monta teollisuuden ja kaupan alan sekä julkisen sektorin yksikköä lopetettu tai siirretty muualle. Toisaalta on toteutettu saneerausta hyvin seurausvaikutuksin. Maailmanlaajuisen ABB-konsernin kärkimenestyjiin kuuluvat Vaasan yksiköt ovat tästä ehkä parhaat esimerkit.

Tulevaisuuden tutkimuksen luonteesta

Edellä on tuotu esiin ajan kolmea eri ulottuvuutta ja yritysmaailmasta olevin esimerkein tarkasteltu näiden yhteyttä toisiinsa. Tulevaisuuden tutkimus on uusi tiedonala, jossa tutkimuksen kohteena on ajan kolmas ulottuvuus, tulevaisuus, josta ei vielä ole objektiivisia havaintoja kahden muun ulottuvuuden tapaan. Tutkimuksen kohteesta johtuen tulevaisuuden tutkimus on tyypillinen poikkitieteellinen (käytetystä terminologiasta riippuen myös monitieteinen tai tiedeidenvälinen) tiedonala, joka hyödyntää monien perinteisten tieteidenalojen käsitteitä ja metodeja.

Tulevaisuuden tutkimuksen lähtökohta on nykyhetkessä siten, että nykyhetki sisältää tiedon myös menneisyydestä. Koska tulevaisuus ei ole vielä objektiivisesti havaittavissa, tulevaisuuden tutkimuksen näkökulma määräytyy kulloisestakin toimivasta subjektista (yksilö, yritys, yhteisö, valtio, ihmiskunta tai elävä luonto), jonka kannalta tulevaisuutta tarkastellaan. Subjekttiivisen näkökulman voimakas läsnäolo tulevaisuuden tarkastelussa liittyy myös edellä käsiteltyyn UPM-esimerkkiin. Vaikka saneeraus päätös olikin positiivinen signaali yrityksen tulevaisuudesta yrityksen johdolle ja omistajille, niin lakkauttamispäätöksen saaneen Voikkaan tehtaan työntekijöille ja koko lähialueelle se merkitsee aivan muuta.

Tulevaisuuden tutkimus on tulevaisuutta koskevan intuitiivisen ja muun tietämyksen keräämistä, kriittistä analysointia, luovaa syntetisointia ja systemaattista esittämistä. Tarkastelua luonnehtivat monet mahdolliset, keskenään vaihtoehdot tulevaisuudet. Näiden käsitteellinen luominen sekä toteutumisen todennäköisyyden ja haluttavuuden arvioiminen yhdistettynä usein vielä keinojen määrittämiseen toivotuimman vaihtoehdon saavuttamiseksi ovat tulevaisuuden tutkimuksen tyypillisiä tutkimusasetelmia.

Tulevaisuuden tutkimuksen peruslähtökohdat voidaan tiivistää seuraaviin postulaatteihin.

- **Tulevaisuus ei ole ennustettavissa.** Voimme vain muodostaa mielikuvia ja käsityksiä siitä, millaisia tapahtumia – vaihtoehtoisia tulevaisuuksia – edessämme on. Tämä ei sulje pois perinteisten ennustus- ja ennakointimenetelmien käyttöä tulevaisuuden tutkimuksessa, mutta korostaa tarkasteluihin liittyvien epävarmuustekijöiden merkitystä.
- **Tulevaisuus ei ole ennalta määrätty.** Fatalismi ei kuulu tulevaisuuden tutkimukseen. Sen sijaan voimme kylläkin pohtia, mitä todennäköisesti tulee tapahtumaan, kun mietimme eri vaihtoehtoja
- **Voimme vaikuttaa tulevaisuuteen teoillamme ja valinnoillamme.** On tärkeää tiedostaa, mikä on mahdollista, mikä on todennäköistä (uskottavaa) ja mikä on toivottavaa, ja toimia toivottavan vaihtoehdon toteutumisen edistämiseksi. Arvot ja arvokeskustelu kuuluvat olennaisesti tulevaisuudentutkimukseen

Tulevaisuuskuvat

Tulevaisuuskuvalla tarkoitetaan yhden mahdollisen tulevaisuuden symbolista kuvausta. Sen symbolit – sanat, kuvat, luvut, merkinnät – määrittelevät aiheita ja teemoja, joita kuvan laatijat pitävät tärkeinä tulevaisuuden elementteinä. Aiheiden ja teemojen otsikkoja kutsutaan tässä (skenaario)muuttujiksi. Tulevaisuuskuvan luominen aloitetaan valitsemalla lista tärkeistä ja kiinnostavista aiheista ja nimetään ne aiheen ja teeman mukaisesti, esimerkkeinä talouskasvu, väestön ikääntyminen, työllisyys, vienti jne. Muuttujien lista on samalla sekä rajaus tarkastelun ulkopuolelle jätettyjen asioiden suhteen että viitekehys, jossa tulevaisuudesta tietäminen aktualisoituu.

Se mitä annetussa viitekehyksessä tulee mahdolliseksi kertoa tulevaisuudesta, määrittäyty skenaariomuuttujille valittavissa olevien mahdollisten arvojen perusteella. Kukin muuttuja esiintyy siten paitsi aiheen tai teeman nimenä myös joukkona erilaisia mahdollisia sisältöjä tai arvoja vastaavalle teemalle. Muuttujien arvojen mittaustavan valinnalla voidaan päätyä joko yksityiskohtaiseen tai karkeaan jaotteluun teemojen sisältöjen erittelyssä, tarkasteltavasta tapauksesta ja sen tavoitteista riippuen. Muuttujan ”talouskasvu” mittaustaso voi olla esimerkiksi karkeimmillaan luokituttava (positiivinen, nollakasvu, negatiivinen) tai suhdeasteikon tasoisen tarkka (kasvu prosentuaalisesti).

Oheisessa kuvassa on kaavamaisesti esitetty aikaulotteisen tilanteen hahmottaminen tulevaisuuskuvien avulla. Toteutuneesta menneisyydestä on valintojen seurauksena edetty tiettyyn toteutuneeseen nykyisyyteen. Muitakin mahdollisia nykyisyyksiä olisi (muilla valinnoilla) ollut tarjolla. Todellisesta nykyhetkestä on mahdollista päästä useampaan mahdolliseen tulevaisuuteen, ei kuitenkaan kaikkiin. Aiemmin tehdyt valinnat sulkevat pois joidenkin mahdollisten tulevaisuuksien realisoitumisen. Mahdolliset tulevaisuudet esitetään tulevaisuuskuvina. Mahdolliset nykyhetket samoin kuin toteutunut menneisyys on kuvattu tulevaisuuskuva-analogialla, muuttujat ja niiden arvot voivat tapahtuneesta kehityksestä johtuen olla kuitenkin tulevaisuuskuvan määrittelystä poikkeavia.

Formaalisti tulevaisuuskuva voidaan esittää matriisityyppisenä taulukkona, jossa rivit edustavat muuttujia ja sarakkeet muuttujien arvoja. Eri riveillä voi olla eri määrä sarakkeita. Tulevaisuuskuva syntyy, kun kultakin riviltä valitaan yksi sarake, kuhunkin muuttujaan kiinnitetään jokin sen mahdollisista arvoista. Tulevaisuuskuva on näin käsitteellisesti lähellä yrityksen visiota, tulevaisuuskuvaan johtavat valinnat lähellä strategian määrittämistä.

Tulevaisuus kaaviokuvana

